

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłością oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

dr Elżbieta Podoska – Filipowicz

**KWALIFIKACJE WSPÓŁCZESNYCH
NAUCZYCIELI I ICH ROLA
W PROCESIE EDUKACJI**

*„Nauczycielu, bądź sobą, szukaj własnej drogi.
Poznaj siebie, zanim zechcesz poznać dzieci”*

Janusz Korczak

Określenie: nauczyciel oznacza osobę, która uczy innych przekazując im jakieś wiadomości i umiejętności, bądź naucza kogoś jak żyć. Współczesny nauczyciel staje się tym, kto kształci, wychowuje i rozwija znajdujących się pod jego opieką uczniów (dzieci, młodzież i dorośli). [11, s. 185]. T. Nowacki definiuje nauczyciela jako osobę posiadającą przygotowanie merytoryczne i kwalifikacje pedagogiczne w jakiejś dyscyplinie, uprawioną do działalności nauczycielskiej w szkole, stosownie do swego przygotowania. Nauczyciel jest przedstawicielem społeczeństwa, które powołało go do pełnienia tej funkcji i jest odpowiedzialny za realizację społecznych celów wychowania, za możliwie pełny rozwój indywidualności ucznia i wprowadzenie go w świat wartości. [8, s. 144]

Współcześnie przez OECD stosowana jest definicja w myśl której nauczycielami są osoby, których działalność profesjonalna obejmuje przekazywanie wiedzy (*transmission of knowledge*), kształtowanie postaw i umiejętności, które są sprecyzowane w formalnych programach dla uczniów i studentów określonych instytucji edukacyjnych. Kategoria „nauczyciel” dotyczy jedynie pracowników, którzy prowadzą bezpośrednio kształcenie uczniów. [3, s. 309-400].

Tak rozumiane pojęcie: nauczyciel jest podrzędne w stosunku do używanego dziś często pojęcia: edukator. Jest to profesjonalista, który prowadzi edukację (naucza kogoś, wychowuje, szkoli, ćwiczy, trenuje, instruuje itp.). Grupa edukatorów obejmuje takie zawody jak np. szkoleniowiec w firmie, instruktor tańca, wykładowca

kursów, instruktor nauki jazdy, nauczyciele różnego poziomu szkół i wiele innych. Działalność edukacyjna jest charakterystyczna dla wielu profesji, nie tylko dla zawodu nauczyciela, ale najliczniej reprezentowaną kategorią wśród edukatorów są nauczyciele szkół różnego typu i poziomu, łącznie z nauczycielami szkół wyższych. [14, s. 294].

Zawód nauczyciela należy do najliczniejszych w Europie, pracuje w nim ponad 6 milionów osób jako nauczyciele szkół podstawowych i średnich, średnio na jednego nauczyciela przypada w krajach europejskich 12-14 uczniów. Specyfiką tego zawodu jest to, że wśród osób go wykonujących przeważają kobiety (64% we wszystkich typach szkół w krajach OECD). [14, s. 294].

Aby móc wykonywać ten zawód niezbędne jest posiadanie odpowiednich kwalifikacji; są one określone w odpowiednich przepisach prawnych, ale także ważne jest posiadanie cech osobowości istotnych w pracy z innymi ludźmi. Mówi się niekiedy o powołaniu do wykonywania tego zawodu, aczkolwiek wydaje się, że jest to już w dzisiejszych czasach pojęcie nieco anachroniczne.

Podstawową cechą różniącą współczesnego nauczyciela od nauczyciela z wcześniejszych epok jest jego twórczy udział w przemianach zachodzących w społeczeństwie. Dokonujące się przemiany społeczne narzucają określone wymagania nauczycielowi, stawiając go w nowej, wciąż zmieniającej się sytuacji, wpływają na warunki i treść jego pracy. Współczesny nauczyciel powinien mieć wyobraźnię. Pozwala mu ona uświadomić sobie, jacy ludzie potrzebni będą w społeczeństwie za kilka czy kilkanaście lat, jaka wiedza i jakie umiejętności. Co z tego, czego teraz uczy – zostanie? Czy to będzie przydatne w życiu? Chcąc scharakteryzo-

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłością oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

wać sylwetkę nauczyciela, trudno nie wspomnieć o specyficznych cechach i właściwościach, którymi różni się on od wielu zawodów.

W literaturze pedeutologicznej zwraca się uwagę na następujące właściwości i cechy charakterystyczne dla nauczyciela:

1. W procesie społecznego podziału pracy nauczyciel przejął część funkcji rodziny z zakresu wychowania.
2. Ma on stały kontakt z wychowanymi – osobami rozwijającymi się pod względem psychofizycznym, intelektualnym. Dominuje nad dzieckiem swoją dojrzałością, wiedzą, doświadczeniem życiowym.
3. Działanie nauczyciela ma być skierowane jednocześnie na klasę i indywidualnych uczniów. Wymaga to od nauczyciela znajomości psychiki dziecka oraz umiejętności stosowania różnych sposobów działania.
4. W procesie nauczania i wychowania powinien „stawiać na szali” całego siebie. Stawiając całego siebie, stawia swoją sferę intelektualną, uczuciowo – moralną, społeczną i światopoglądową. Dużą rolę w tym aspekcie odgrywa równowaga psychiczna nauczyciela, która sprawia, że nie ulega on częstym emocjom, potrafi zachować spokój ducha, intelektu, równowagę uczuć – w tych warunkach ma on większe szanse na przekazanie wartości jakie sam reprezentuje.
5. Stan nauczycielski został uznany jako twórczy. Niewiele jest zawodów, którym przypisuje się taką rangę. Wymaga on od uprawiających go ludzi prezentowania okre-

ślonych postaw, umiejętności rozpoznawania, analizowania, diagnozowania różnego rodzaju sytuacji wychowawczych, uwarunkowań tych sytuacji, wyciągania wniosków i podejmowania decyzji. [15, dn. 30. 12. 2011].

Warto też podkreślić znany fakt, iż mimo przejęcia przez nauczyciela i szkołę części funkcji wychowawczych rodziny, nie stanowi on już dzisiaj głównego i jedyne źródła wiedzy o świecie i autorytetu. Stał się bardziej przewodnikiem po świecie wiedzy i informacji niż jej źródłem, a jego zadaniem jest nauczyć mądrego korzystania z różnorodnych źródeł informacji, samodzielnego docierania do niej i ich wartościowania i selekcji.

Kwalifikacje zawodowe i kompetencje współczesnych nauczycieli

W literaturze pedagogicznej przez kwalifikacje pracownicze rozumie się układ celowo ukształtowanych cech psychofizycznych człowieka, warunkujących jego skuteczne działanie zawodowe. Podstawowymi składnikami kwalifikacji pracowniczych są:

- kwalifikacje społeczno-moralne,
- kwalifikacje fizyczne i zdrowotne,
- kwalifikacje zawodowe. [16, s. 74].

Kwalifikacje społeczno – moralne można określić jako układ motywów działania, przekonań, doświadczeń wyznaczających poziom i rodzaj aktywności w danym zakresie działalności.

W pedagogice pracy traktowane są one jako część składowa kwalifikacji pracowniczych obejmująca stosunek do pracy, poziom identyfikacji z wykonywanym zawodem, stosunek do zadań zawodowych.

Ich poważną część stanowi osobowy układ wartości, który steruje ocenami pracownika, jego akceptacją lub dezakceptacją zjawisk zachodzących w otoczeniu. [8, s. 116]. Szczególnie dużej rangi nabierają w zawodach polegających na działaniach skierowanych bezpośrednio na innych ludzi, związanych z odpowiedzialnością za ich bezpieczeństwo, zdrowie czy życie, takich jak np. lekarz, pielęgniarka, nauczyciel.

Kwalifikacje fizyczne i zdrowotne związane są ze stanem fizycznym i zdrowotnym decydującym o przydatności człowieka do wykonywania określonego zawodu. Najczęściej wymieniane są przy omawianiu tych kwalifikacji przeciwwskazania do wykonywania różnego rodzaju prac oraz predyspozycje szczególnie przydatne w ich wykonywaniu. Przydatność do pracy w zawodzie określana jest przez lekarza, po przeprowadzeniu odpowiednich badań.

T. Nowacki określa kwalifikacje zawodowe jako układy: umiejętności zawodowych, wiedzy stanowiącej podstawę kształtowania i funkcjonowania umiejętności oraz układy osobowościowe (cechy charakterologiczne, zainteresowania itp.), a szczególnie motywacyjne. Najczęściej przyjmuje się na kwalifikacje zawodowe składają się wiedza zawodowa i umiejętności zawodowe. [9, s. 23].

W ostatnich latach obok pojęcia: „kwalifikacje” wymienia się często pojęcie „kompetencje”. Niektórzy autorzy próbują je utożsamiać ze sobą. T. Nowacki określa kompetencje jako nadany na podstawie właściwych kwalifikacji zakres pełnomocnictw i uprawnień do działania i decydowania oraz wydawania sądów w określonym obszarze. Kompetentnym jest się wtedy, jeśli posiada się uprawnienia do działania i kwalifikacje. Natomiast kompetencje zawodowe określane są jako zdolność wykonywania czynności w zawodzie w sposób

zgodny z normami wymaganymi dla danego zadania zawodowego. Jest to zatem posiadanie i rozwijanie odpowiednich umiejętności, wiedzy, właściwych postaw i doświadczeń w celu pomyślnego wypełniania funkcji zawodowych. [8, s. 100].

Można to przedstawić w sposób następujący :

<p>WIADOMOŚCI + UMIEJĘTNOŚCI =</p> <p>KWALIFIKACJE</p>

Kwalifikacje uzyskuje się zazwyczaj przed podjęciem pracy i stanowią one o możliwości jej podjęcia i wykonywania, zaś kompetencje ujawniają się podczas wykonywania konkretnej czynności zawodowej, umożliwiają identyfikowanie się z wykonywanym zawodem, a przez to umożliwiają odczuwanie satysfakcji z efektów pracy zawodowej. [2, s.45].

Z. Wiatrowski traktuje kwalifikacje jako punkt wyjścia w dążeniu i w dochodzeniu do kompetencji zawodowych, a kwalifikacje i kompetencje jako dopełniające się stany umożliwiające dochodzenie do mistrzostwa zawodowego. [17, s.109].

W przypadku zawodu nauczyciela w ostatnich latach w wielu krajach zauważyć można tendencje do używania terminu: kompetencje nauczycieli, przy czym można w tym przypadku przyjąć, że w zakresie treściowym tego pojęcia zawiera się także pojęcie: kwalifikacje zawodowe.

Termin: kompetencje nauczycielskie (*teacher's competences*) określany jest jako zbiór profesjonalnych umiejętności, wiedzy, wartości i postaw, którymi musi dysponować każdy nauczyciel, aby mógł efektywnie wykonywać swoją pracę. Istotne

jest określenie, jakie są składniki tak rozumianych kompetencji nauczycieli. Najczęściej wymienia się dwie główne grupy kompetencji :

- kompetencje osobowościowe odnoszące się do umiejętności, postaw i innych właściwości psychicznych,
- kompetencje zawodowe odnoszące się do umiejętności dydaktycznych, komunikacyjnych itp. [14, s. 306].

R. Kwaśnica wśród kompetencji nauczycieli wymienia kompetencje praktyczno – moralne, na które składają się :

- kompetencje interpretacyjne, czyli zdolności rozumiejącego odnoszenia się świata, które umożliwiają zadawanie pytań o sens tego co dzieje się wokół nas i podążanie za zmianami w tym świecie i w nas samych;
- kompetencje moralne, czyli zdolność prowadzenia refleksji moralnej, która najczęściej jest autorefleksją: jak postępować by dochować wierności sobie i by jednocześnie swym postępowaniem nie ograniczać innych ludzi w ich prawach do wewnętrznej wolności, podmiotowości i wyboru własnej drogi;
- kompetencje komunikacyjne, czyli zdolność do dialogowego sposobu bycia czyli bycia w dialogu z innymi i z samym sobą, kompetencje komunikacyjne nie są po prostu dającą się opanować umiejętnością komunikowania (przekazywania) wiadomości, należą do nich: zdolność empatycznego rozumienia i akceptacji drugiej osoby, zdolność do konstruktywnej krytyki, postawa niedyrektywna nakazująca przed-

stawiać własny punkt widzenia jako jedną z ofert myślowych, nie jako gotową odpowiedź.

Druga grupa kompetencji nauczycieli to kompetencje techniczne, do których należą:

- kompetencje postulacyjne (normatywne), czyli umiejętności opowiadania się za określonymi celami, umiejętność identyfikowania się z nimi;
- kompetencje metodyczne, czyli umiejętności działania według reguł określających optymalny porządek czynności, kompetencje te mogą być w zależności od zaawansowania w rozwoju rezultatem naśladownictwa, efektem wyuczonego przestrzegania wyuczonych reguł lub własnym twórczym pomysłem;
- kompetencje realizacyjne, czyli umiejętności doboru środków i tworzenia warunków sprzyjających osiągnięciu celu. [6, s. 300-301].

Obie wymienione tu grupy kompetencji: praktyczno – moralne i techniczne w przypadku zawodu nauczycielskiego należy uznać za kompetencje zawodowe. Należy jednak zaznaczyć, że w zawodzie nauczycielskim nadrzędną pozycję zajmują kompetencje praktyczno – moralne, natomiast kompetencje techniczne mają w tym zawodzie znacznie ograniczony zakres zastosowania, potencjalny zakres ich użycia jest ograniczony do czynności związanych z wąsko pojętym nauczaniem. Istotny jest tu także fakt, że kompetencje praktyczno – moralnych nie można nauczycielowi przekazać w taki sposób, w jaki przekazuje się kompetencje techniczne. Są one bowiem czymś osobistym, indywidualnym i niepowtarzalnym, nabywa się je samemu,

co nie oznacza jednak, że bez udziału innych ludzi. [6, s. 303 – 305].

Do kompetencji nauczycielskich można też podchodzić w inny sposób – jako punkt wyjścia potraktować nie wyobrażenie o tym jaki powinien być nauczyciel, ale to co dzisiejszy nauczyciel naprawdę robi i robić musi. Takie podejście przedstawił Ch. Kyriacou, przedstawiając siedem kluczowych umiejętności w całości stanowiących pedagogiczne kompetencje nauczyciela. Model ten obejmuje:

1. Planowanie i przygotowanie – umiejętność prowadząca się do formułowania celów lekcji, ustalenia umiejętności i wiedzy, które uczniowie mają opanować i dokonania wyboru najlepszych środków do osiągnięcia tych celów.
2. Realizację jednostki lekcyjnej - umiejętności potrzebne do efektywnego włączania uczniów w proces uczenia się.
3. Kierowanie lekcją – umiejętności potrzebne do takiego kierowania lekcją i organizowania aktywności poznawczej uczniów w czasie zajęć, aby utrzymać ich koncentrację, zainteresowanie i aktywny udział w procesie uczenia się.
4. Klimat klasy – umiejętności potrzebne do stworzenia i utrzymania pozytywnych postaw uczniów w toku nauczania oraz ich motywacji do aktywnego udziału w zajęciach.
5. Dyscyplinę – umiejętności potrzebne do utrzymania porządku i rozwiązywania problemów dotyczących niepożądanych zachowań uczniów.
6. Ocenianie osiągnięć uczniów – umiejętności potrzebne do ocenia-

nia osiągnięć uczniów w ramach oceniania formatywnego (ukierunkowanego na udzielenie uczniom pomocy w rozwoju) i sumatywnego (rejestrwanie osiągnięć, wyniki procesu kształcenia).

7. Refleksje nad własną pracą i ewaluację – umiejętności niezbędne do oceniania własnej pracy pedagogicznej w celu jej udoskonalenia. [7].

Ten sam autor sformułował także układ teoretyczny profesjonalnych kompetencji nauczycieli zgodnie z przedstawionymi przez siebie kluczowymi umiejętnościami nauczycieli. Składa się on z następujących kompetencji:

- kompetencje specjalistyczne, przedmiotowe (naukowe podstawy określonych przedmiotów);
- kompetencje psychodydaktyczne (wytwarzanie odpowiednich warunków do uczenia się, kierować procesami uczenia się, indywidualizować je, interpretować treści nauczania stosownie do wieku uczniów itp.);
- kompetencje komunikacyjne (porozumiewać się nie tylko w relacjach z dziećmi, ale ze światem dorosłych – rodziców, kolegów, zwierzchników i innych społecznych partnerów szkoły);
- kompetencje organizacyjne i kierownicze (planować i projektować swoje czynności, proponować i utrzymywać określony ład i system);
- kompetencje diagnostyczne i interwencyjne (sprawdzać co uczeń myśli, czuje, jak się zachowuje i dlaczego, jakie ma to przyczyny,

jakie uczeń ma problemy, jak można mu pomóc);

- kompetencje poradnicze i doradcze;
- kompetencje w zakresie refleksji nad własną działalnością (ja i moje działania jako przedmiot analizy, umiejętność wyprowadzania wniosków z rozpoznawania zjawisk, modyfikowanie własnego postępowania, podejść i metod). [7].

Można by było w tym miejscu wymienić jeszcze inne podobne modele kompetencji nauczycielskich ale ich poznanie i analiza ciągle jeszcze nie pozwalają do końca odpowiedzieć na pytania w jakie kompetencje powinien być wyposażony kandydat na nauczyciela i które z wymienianych w literaturze kompetencji są rzeczywiście wykorzystywane w pracy w szkole?

W dużym stopniu zależy to od indywidualnych predyspozycji i doświadczeń nauczyciela oraz od konkretnej sytuacji występującej w toku procesu nauczania – uczenia się. Nie ulega jednak wątpliwości fakt, że w zawodzie nauczycielskim istotną rolę odgrywają kompetencje praktyczno – moralne (które można też nazwać społeczno – moralnymi) odnoszące się przede wszystkim do kontaktów z innymi ludźmi, które stanowią istotę zawodu nauczycielskiego.

Kształcenie kandydatów na nauczycieli

Terminem: kształcenie kandydatów na nauczycieli określa się najczęściej celowo zorganizowany proces przygotowania kandydatów na nauczycieli. [13, s. 24]. S. Krawcewicz tak rozumiane kształcenie nazywa kształceniem wstępnym i określa je jako przygotowanie do zawodu nauczycielskiego w specjalnych zakładach, kończące

się uzyskaniem określonego typu kwalifikacji. Kwalifikacje te upoważniają do podjęcia pracy w odpowiednim typie szkolnictwa, na danym poziomie kształcenia czy w zakresie wyuczonej specjalności przedmiotowej.[5, s. 138].

Najczęściej w strukturze kształcenia (przygotowania) wstępnego nauczycieli wyróżnia się :

- przygotowanie kierunkowe (nazywane też przedmiotowym),
- przygotowanie pedagogiczne,
- praktykę pedagogiczną w szkole.

Przygotowanie kierunkowe związane jest z wykładanym przez nauczyciela w szkole przedmiotem lub dziedziną wiedzy i obejmuje zakres wiedzy z danej dziedziny lub grupy dziedzin czy przedmiotów pokrewnych. Przygotowanie pedagogiczne obejmuje z kolei przygotowanie psychologiczno – pedagogiczne oraz metodyczne warunkując pełne przygotowanie nauczyciela do podjęcia pracy w szkolnictwie. Według obowiązujących obecnie w Polsce przepisów przygotowanie pedagogiczne - to nabycie wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki i dydaktyki szczegółowej, nauczanych w powiązaniu z kierunkiem (specjalnością) kształcenia i praktyką pedagogiczną - w wymiarze nie mniejszym niż 270 godzin, oraz odbycie pozytywnie ocenionych praktyk pedagogicznych w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin; w przypadku nauczycieli praktycznej nauki zawodu niezbędny wymiar zajęć z zakresu przygotowania pedagogicznego wynosi nie mniej niż 150 godzin; o posiadaniu przygotowania pedagogicznego świadczy dyplom lub inny dokument wydany przez szkołę wyższą, dyplom ukończenia zakładu kształcenia nauczycieli i świadectwo ukończenia pedagogicznego kursu kwalifikacyjnego.

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłością oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Przygotowanie nauczycieli do zawodu jest w międzynarodowej terminologii pedagogicznej określane za pomocą angielskiego pojęcia – *initial teacher training*, które oznacza przygotowanie do zawodu na podstawie studiów prowadzących do uzyskania kwalifikacji nauczycielskich. Termin „dalsze kształcenie nauczycieli” (*in-service teacher training*) oznacza różne formy profesjonalnego dokształcania pracujących nauczycieli.

Przygotowanie kierunkowe i pedagogiczne nauczyciele uzyskują w toku studiów w zakładach kształcenia nauczycieli, przy czym tendencją w większości krajów świata jest postulat, aby wszystkim nauczycielom, bez względu na typ szkoły, przedmiot czy szczebel kształcenia zapewnić wykształcenie wyższe. Dzisiaj praktycznie we wszystkich krajach na świecie (z wyjątkiem niektórych mniej rozwiniętych krajów Trzeciego Świata) do zawodu nauczycielskiego przygotowuje się na poziomie wyższym, jednak nie zawsze przygotowanie to obejmuje wszystkie kategorie nauczycieli. Zgodnie z obowiązującą w krajach Unii Europejskiej Deklaracją Bolońską obowiązuje dwustopniowa struktura studiów wyższych. Oznacza to, że muszą być one podzielone na dwa etapy: studia zawodowe (licencjackie lub inżynierskie) i magisterskie. Do tego systemu muszą też dostosować się organizatorzy wstępnego przygotowania nauczycieli.

Jak stwierdza W. Okoń, im wyższy jest poziom rozwoju kraju, tym lepszym dysponuje on systemem kształcenia i doskonalenia nauczycieli. Na jakość tego systemu składa się wiele czynników, między innymi:

- dobór kandydatów do zawodu nauczycielskiego,
- funkcjonowanie zakładów kształcenia nauczycieli, ich powiązanie

w system, jednolitość czy dualizm systemu, jego związek z innymi dziedzinami edukacji,

- okres, treści i organizacja kształcenia nauczycieli,
- system doskonalenia nauczycieli oraz ich kształcenia ustawicznego.[10, s. 8].

Przygotowanie nauczycieli przebiega w istocie zgodnie z dwoma modelami: w niektórych krajach realizuje się albo model równoległy (*concurrent model*), albo model dualny (*consecutive model*) przygotowania nauczycieli, ewentualnie model będący kombinacją obu tych modeli.

W modelu równoległym kandydaci na nauczycieli studiują równolegle przedmioty o charakterze ogólnym i wybrane dyscypliny pedagogiczne, metodyczne i psychologiczne, w toku studiów odbywają praktyki w szkołach. Ten model realizowany jest w większości krajów UE, głównie w zakresie przygotowania zawodowego nauczycieli szkół podstawowych (m.in. w Polsce, Czechach, Słowacji i w innych byłych krajach socjalistycznych). Kształcenie to odbywa się najczęściej na uniwersytetach i w innych uczelniach kształcących nauczycieli (uniwersytety pedagogiczne, akademie pedagogiczne).

W modelu dualnym kandydaci na nauczycieli najpierw studiują na pierwszym poziomie kształcenia zawodowego (na uniwersytetach lub w innych uczelniach) w ramach danej dziedziny wiedzy, a dopiero po jego zakończeniu przygotowują się do zawodu nauczyciela w ramach dalszych studiów pedagogicznych. Część przedmiotowa i pedagogiczna są od siebie oddzielone. Ten model realizowany jest we Francji, Hiszpanii i we Włoszech. [14, s. 304-305].

Można wyróżnić różne rozwiązania w zakresie praktyki w szkołach. W modelu równoległym praktyka włączona jest w tok studiów i ma mniejszy lub większy zasięg czasowy (np. w Polsce 350 godzin zajęć dydaktycznych). W modelu dualnym jest odwrotnie – praktyki pojawiają się dopiero na końcu studiów i muszą być zaliczone pozytywnie zanim kandydat zdobędzie kwalifikacje nauczycielskie. Praktyka w szkołach jest zorganizowana w ten sposób, że student pracuje w szkole, wykonuje bezpośrednio w klasie zadania nauczyciela, otrzymuje wynagrodzenie, ale pozostaje też w kontakcie ze swoją uczelnią. Takie podejście realizowane jest np. w Niemczech czy w Anglii. [14, s. 305].

W Niemczech kształcenie nauczycieli szkół podstawowych i średnich przebiega dwufazowo. Studia rozpoczynają się zgodnie z modelem równoległym, studenci studiuje w wyższych szkołach pedagogicznych (*Pädagogische Hochschule*), a także na uniwersytetach. Po zakończeniu studiów i złożeniu pierwszego egzaminu państwowego kandydat na nauczyciela musi ukończyć tzw. służbę przygotowawczą (*Vorbereitungsdienst*, a przyszli nauczyciele gimnazjów – *Referendariat*), która jest odmienna w zależności rodzaju i poziomu szkoły, do pracy w której kandydat się przygotowuje. Służba przygotowawcza trwa dwa lata i kończy się egzaminem państwowym. [14, s. 305].

Jej odbycie umożliwia kandydatom na nauczycieli:

- prawidłowe przygotowanie się do prowadzenia lekcji, jej przeprowadzenia oraz krytyczną ocenę samej lekcji, dostosowanie prowadzenia lekcji do potrzeb nauczanego przedmiotu;

- skuteczną pracę w zespole, w którym udział biorą uczniowie, rodzice i koledzy nauczyciele;
- pełne zrozumienie praw i obowiązków nauczycieli.

Ta praktyka przebiega pod nadzorem mentora, praktykanci uzyskują wynagrodzenie zgodne z odpowiednimi przepisami. [12, s. 92].

Pozytywne zakończenie praktyki i zdanie egzaminu państwowego jest warunkiem uzyskania certyfikatu nauczycielskiego.

W Anglii realizowane jest inne, specyficzne przygotowanie nauczycieli do zawodu, w trakcie którego student po zakończeniu jednej z form studiów nauczycielskich podejmuje pracę w szkole, choć nie jest jeszcze w pełni wykwalifikowanym nauczycielem, ale tzw. *newly qualified teacher* (w Północnej Irlandii – *beginning teacher*), a więc nauczycielem początkującym. Musi zaliczyć jeden rok praktyki, aby uzyskać pełne kwalifikacje zawodowe. W przygotowaniu nauczycieli w Anglii w większości przypadków wykorzystuje się model równoległy, ale model dualny ma zastosowanie w kształceniu nauczycieli nauczania początkowego. [14, s.305].

Zaletą równoległego modelu przygotowania nauczycieli w stosunku do modelu dualnego jest to, że przygotowanie psychologiczne – pedagogiczne i przedmiotowe połączone jest z praktyką w szkole i przebiega w sposób integralny. Zakłada się, że lepiej to służy przygotowaniu do zawodu. Natomiast model dualny wydaje się o tyle wygodniejszy, że przygotowanie pedagogiczne i dydaktyczne jest skoncentrowane i odbywa się w odniesieniu do bardziej dojrzałych studentów, a praktyka jest dłuższa i systematyczna. [14, s. 305].

Różnice w we wstępnym przygotowaniu nauczycieli w poszczególnych krajach wynikają też ze stopnia czy rodzaju szkoły, do pracy w której kandydaci się przygotowują. Za najbardziej unormowaną uważa się w większości krajów sytuację w zakresie kształcenia nauczycieli szkolnictwa gimnazjalnego, średniego lub ponadgimnazjalnego (przede wszystkim ogólnokształcącego). W zasadzie we wszystkich krajach odbywa się ono na uniwersytetach lub innych uczelniach wyższych.

Inna jest sytuacja w przypadku kształcenia nauczycieli wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej (nauczania początkowego). Mogą to być trzyletnie uniwersyteckie studia licencjackie (np. w Finlandii) lub w wyższych szkołach zawodowych (np. w Austrii i w Czechach, Belgii, Danii). Studia te mogą być zintegrowane, połączone wychowanie przedszkolne z nauczaniem początkowym (np. Irlandia, Holandia). W niektórych krajach (Austria) kandydatów na nauczycieli szkół podstawowych i szkół średnich niższego szczebla oraz szkół specjalnych kształci się na trzyletnich studiach licencjackich w Akademiach Pedagogicznych – pozauniwersyteckich szkołach wyższych. [14, s. 306].

Często podkreśla się w ostatnich latach, że istnieją duże trudności w opracowaniu koncepcji kształcenia nauczycieli; wynikają one stąd, że oscyluje ono na styku dwóch środowisk: uczelni wyższych (uniwersytetów) i szkół. Z jednej strony kształcenie wstępne nauczycieli staje się coraz bardziej akademickie, z drugiej pojawiają się postulaty aby zmierzało ono w kierunku praktycznym, było zbliżone do tego co dzieje się w klasie szkolnej. Na tym tle ukształtowały się dwa różne sposoby traktowania kształcenia wstępnego nauczycieli:

1. Jako przygotowania do pracy w ciągu całej kariery zawodowej.
2. Jako niezbędnego do „przetrvania” w ciągu pierwszych miesięcy pracy w szkole, po czym następuje permanentne doskonalenie zawodowe.

W niektórych krajach UE (Hiszpania, Portugalia, Grecja) uważa się, że przygotowanie wstępne wystarczy na całe życie zawodowe i nie ma potrzeby uczestniczenia w różnych formach doksztalcenia i doskonalenia zawodowego. [12, s. 66].

Wydaje się jednak, że kształcenie nauczycieli należy rozpatrywać jako proces, na który składają się :

- kształcenie wstępne,
- wprowadzenie do zawodu,
- doksztalcenie i doskonalenie w toku pracy,
- możliwości zdobywania wyższych stopni naukowych.

Kształcenie wstępne rozumiane jest w takim układzie jako wyposażenie kandydatów na nauczycieli w pełne kwalifikacje zawodowe, doksztalcenie jako uzupełnianie tych kwalifikacji prowadzące do pełnego przygotowania zawodowego, a doskonalenie jako dostarczanie nauczycielom takiej wiedzy i takich umiejętności, które pozwalają wzbogacić pełne kwalifikacje zawodowe i wykroczyć poza nie. Wydaje się oczywistym dzisiaj fakt, że niemożliwe jest pełne przygotowanie do zawodu nauczycielskiego w toku akademickiego kształcenia wstępnego. Pełne przygotowanie do pracy nauczycielskiej nie składa się z zamkniętego zbioru wiedzy i umiejętności, byłoby to w sprzeczności z istotą pracy nauczycielskiej. Nauczyciel działa bowiem w sytuacjach niepowtarzalnych (otwartych, niestereotypowych). W każdej sytuacji

edukacyjnej ma do czynienia z ludźmi, uczniami, których zachowań nie można do końca przewidzieć, nie można też utworzyć zamkniętej listy zadań jakie przed nim stoją i problemów z którymi zetknie się w swojej pracy. Można założyć, że posiadana przez niego wiedza i umiejętności okażą się niewystarczające.

Jak stwierdza R. Kwaśnica – twórczość nauczyciela nie jest czymś wyjątkowym, odświętnym czy unikatowym, przeciwnie: jest codziennym i elementarnym obowiązkiem tworzenia, a nie odtwarzania własnego sposobu bycia z uczniem. Ten obowiązek jest konstytutywną cechą zawodu nauczyciela i sprawia, że przygotowanie zawodowe jest zawsze prowizoryczne, wciąż wymagające zmian i uzupełnień. [6, s. 295].

Należy też zdawać sobie sprawę z faktu, że praca nauczyciela ma charakter komunikacyjny, jest działaniem polegającym na wzajemnym porozumieniu. Działanie komunikacyjne różni się m.in. od działania technicznego tym, że we wzajemnym porozumiewaniu się ludzie oddziałują na siebie jako osoby, i tym, że celu tego działania nie da się w pełni przewidzieć ani ściśle zaplanować.

Nauczyciel może być bardzo dobrze przygotowany do pracy pod względem metodycznym, a efekty jego działania mogą być znikome. Oprócz oddziaływań kontrolowanych wywiera bowiem wpływ na ucznia każdym swoim gestem i słowem, sposobem zachowania, swoim sposobem rozumienia świata, które nie do końca są kontrolowane i świadome.

Dlatego też można dojść do wniosku, że przygotowanie do zawodu nauczyciela należy traktować dzisiaj i rozumieć całościowo i procesualnie. Całościowo, ponieważ przygotowanie to obejmuje całą osobowość nauczyciela, wymaga nie tylko

rozwijania umiejętności zawodowych, ale przede wszystkim rozwoju prowadzącego do bycia osobą, a procesualnie – ponieważ rozwój osoby jest nieustającym procesem, jest stawaniem się człowiekiem, nie ma końca. Nauczyciel różni się tym od osób, które zawodowo nie zajmują się edukacją, że jego stawanie się osobą nie jest tylko czymś prywatnym (osobistym), lecz tym co należy do jego przygotowania zawodowego. [6, s. 296 – 297].

Analizując sytuację w zakresie przygotowania i pracy zawodowej nauczycieli w krajach UE można zauważyć kilka ogólniejszych tendencji związanych z edukacją nauczycieli :

- przekazywanie nauczycielom szerzej i głębszej wiedzy kierunkowej i pedagogicznej,
- obarczanie nauczycieli coraz większą odpowiedzialnością zawodową w postaci zwiększonej autonomii działania,
- obciążenie nauczycieli odpowiedzialnością za udział w osiągnięciu społecznych i ekonomicznych celów państwa,
- rozszerzenie zakresu współpracy między nauczycielem a jego kolegami, rodzicami, uczniami, społecznością lokalną. [12, s. 67].

Podsumowując zagadnienia związane z przygotowaniem zawodowym współczesnych nauczycieli należy stwierdzić, że reformy kształcenia nauczycieli przeprowadzane w ciągu ostatnich dwudziestu lat w krajach europejskich doprowadziły przede wszystkim do podniesienia statusu instytucji kształcących nauczycieli (obecnie w zasadzie wszystkie te instytucje mają status uczelni wyższych) oraz nasycenia treści kształcenia wiedzą akademicką

ką. W przygotowanie wstępne nauczycieli w większym stopniu zaczęły się też włączać uniwersytety, chociaż nie we wszystkich krajach. Ujednolicono też w dużym stopniu czas trwania studiów nauczycielskich, co często wiązało się z przedłużeniem czasu ich trwania. Coraz częściej także nauczyciele są przygotowywani do nauczania w szkole dwóch przedmiotów. Przygotowanie kierunkowe w takim przypadku obejmuje studiowanie dwóch dziedzin przedmiotowych na wyższej uczelni bądź też przygotowanie już pracujących nauczycieli do nauczania drugiego przedmiotu w czasie studiów podyplomowych. Oczywistym staje się też fakt, że wstępne kształcenie nauczycieli nie kończy dziś procesu jego przygotowania zawodowego, a jedynie pozwala na uzyskanie uprawnień do rozpoczęcia pracy w tym zawodzie. Stawanie się nauczycielem to długotrwały proces wymagający wsparcia w postaci doskonalenia i doksztalcania zawodowego.

Doskonalenie i doksztalcanie nauczycieli

Współczesny świat stawia przed nauczycielami coraz więcej nowych, wcześniej nieznanych zadań. Nauczyciele muszą sprostać nowym wyzwaniom cywilizacji informatycznej i społeczeństwa informacyjnego, nie są już dziś tylko osobami przekazującymi wiedzę i nauczającymi umiejętności, stają wobec konieczności wspierania uczących się w dokonywaniu różnych wyborów, poszukiwania i wyboru informacji w zmieniającym się szybko świecie.

Stąd też, jak już wspomniano wcześniej, konieczne jest doskonalenie i doksztalcanie w toku pracy zawodowej.

Przez doksztalcanie nauczycieli rozumie się proces podnoszenia kwalifikacji specjalistycznych i pedagogicznych czynnych zawodowo nauczycieli przez studia

dla pracujących (niestacjonarne), prowadzący do uzyskania tytułu przewidzianego dla nauczycieli w danym kraju, w Polsce na ogół tytułu magistra. [11, s. 56]. Obecnie doksztalcanie nauczycieli nie ma już takiego znaczenia jak w ubiegłych dziesięcioleciach. Coraz rzadziej dopuszcza się do pracy w szkole osoby bez odpowiedniego przygotowania wstępnego, stąd też sporadyczne są przypadki uzupełniania poziomu wykształcenia. Natomiast nauczycielskie studia niestacjonarne podejmują czynni zawodowo nauczyciele, którzy chcą zdobyć uprawnienia do nauczania drugiego przedmiotu.

Doskonalenie zawodowe nauczycieli polega na :

- udzielaniu pomocy początkującym nauczycielom w okresie adaptacji do zawodu;
- na aktualizowaniu wiedzy przedmiotowej i pedagogicznej w okresie samodzielności zawodowej, zaznajamianiu z postępem nauki, udzielaniu pomocy w rozszerzaniu lub zmianie specjalizacji;
- organizowaniu różnych form samokształcenia indywidualnego i grupowego nauczycieli;
- udzielaniu pomocy w samodzielnej pracy badawczej. [11, s. 57].

Formami doskonalenia zawodowego nauczycieli są różnego rodzaju kursy, seminaria i konferencje organizowane przez wyspecjalizowane w tym zakresie instytucje (np. w Polsce ośrodki metodyczne i centra edukacji i doskonalenia nauczycieli), studia podyplomowe organizowane przez uczelnie wyższe, ale główną formę stanowi samokształcenie.

W zawodzie nauczycielskim doskonalenie zaczyna się praktycznie w momen-

cie, gdy kończy się kształcenie wstępne. Jest to proces trwający przez cały okres aktywności zawodowej nauczyciela, wpisany w specyfikę tego zawodu. Dlatego też w każdym kraju, w systemie edukacji powinno się tworzyć nauczycielom możliwości doskonalenia. W ostatnich latach coraz częściej traktuje kształcenie wstępne i doskonalenie nauczycieli jako zintegrowany system, w ramach koncepcji edukacji ustawicznej.

Braki w wykształceniu występujące u początkujących nauczycieli (fragmentaryczność wiedzy, niezbyt pogłębione umiejętności nauczania) mogą być usuwane w różnych formach doskonalenia zawodowego, początkujący nauczyciel wymaga pomocy i opieki w swojej pracy. [12, s. 110]. Również w kolejnych etapach swojego rozwoju zawodowego nauczyciele biorą udział w różnych formach doskonalenia, wynika to z ich własnych, odczuwanych potrzeb w tym zakresie, ale też są obligowani do niego przez określone przepisy obowiązujące w tym zakresie.

Celem systemu doskonalenia zawodowego jest sprostanie wyzwaniom stojącym przed oświatą, wynikającym ze:

- zmiany wymagań nakładanych na nauczyciela przez społeczeństwo i system,
- zmian politycznych, społeczno-ekonomicznych i demograficznych,
- zmiany w zakresie kwalifikacji nauczycieli wynikającej z wymagań związanych z rozwojem nauk pedagogicznych, a także usprawnienia samego systemu oświatowego. [12, s. 113].

Jako podstawowe funkcje doskonalenia nauczycieli wymienia się najczęściej:

1. Funkcję adaptacyjną – dotyczącą głównie nabywania przez nauczycieli umiejętności pedagogicznych, blisko związaną z poszukiwaniem rozwiązań trudności z którymi nauczyciel styka się w swojej pracy.
2. Funkcję podnoszenia kwalifikacji – dotyczącą wyrównywania luk pomiędzy posiadanymi kwalifikacjami a nowymi wymaganiami nakładanymi na nauczycieli; w wielu krajach UE przyjmuje się za wskazane, aby każdy nauczyciel miał możliwość intensywnego doskonalenia swoich umiejętności przynajmniej 2-3 razy w ciągu swojej kariery zawodowej, przede wszystkim w zakresie wiedzy przedmiotowej.
3. Funkcję rozszerzającą – umożliwiającą nauczycielowi uzyskanie kompetencji w zakresie nauczania innego przedmiotu.
4. Funkcję specjalizacyjną – ułatwiającą nauczycielowi uzyskanie dodatkowych kwalifikacji np. w zakresie orientacji i poradnictwa zawodowego, kierowania placówką edukacyjną itp.
5. Funkcję innowacyjną – będącą łącznikiem między teorią a praktyką oświatową, między projektowanymi reformami oświatowymi a ich wdrożeniem. [12, s. 114 -115].

W krajach UE występuje duża różnorodność modeli i rozwiązań organizacyjnych doskonalenia nauczycieli. Mogą być one opisywane w różny sposób np. można brać pod uwagę procedury organizacyjne i administracyjne, stopień centralizacji systemu i zakres autonomii placówek oświatowych, status nauczyciela itp.

Ogólnie można wyróżnić dwa typy modeli doskonalenia nauczycieli:

1. Typ pierwszy obejmuje modele nastawione na taką organizację doskonalenia, w której inicjatywę podejmują instytucje oświatowe lub różne szczeble administracji szkolnej, w zależności od stopnia decentralizacji systemu oświatowego. Instytucje te próbują stworzyć mechanizm ustalania potrzeb nauczycieli w zakresie doskonalenia a także pobudzania ich do aktywnego udziału w różnych jego formach.

2. Typ drugi obejmuje te modele, które pozwalają samym nauczycielom podjąć inicjatywę dotyczącą własnego doskonalenia. Opierają się one na założeniu, że instytucje oświatowe lub administracja szkolna odpowiedniego szczebla są odpowiedzialne za stworzenie infrastruktury niezbędnej do podejmowania przez nauczycieli różnych form doskonalenia.

Istnieją też takie rozwiązania, w których elementy obu modeli są powiązane (np. Anglia i Walia, Holandia, Niemcy). [12, s. 155]. Obecnie należy do nich także Polska.

Współczesna szkoła powinna dawać uczniom znacznie większe możliwości niż tylko opanowywanie wiedzy książkowej, musi uczyć samodzielnego myślenia, dochodzenia do źródeł wiedzy, selekcjonowania informacji. Nauczyciel powinien odchodzić od roli instruktora, przekazującego jedynie wiedzę, powinien stawać się doradcą ucznia, wspomagać go w rozwoju oraz czynić współuczestnikiem i współtwórcą tego rozwoju, wprowadzać młodych ludzi w świat osiągnięć nauki, kultury oraz techniki, uczyć otwartości na to nowe i wartościowe. Rolą nauczyciela jest pobudzenie ucznia do odkrywania wewnętrznych źródeł jego twórczych mocy i zdolności. Od na-

uczyciela wymaga się twórczego myślenia i pomocy uczniowi w samodzielnym działaniu i odkrywaniu tajemnic nauki. Do tego potrzebna jest nauczycielowi wiedza i umiejętność przekazywania jej w interesujący sposób. Nauczyciel powinien przyjąć rolę przewodnika ucznia, wskazywać drogę, a nie narzucać ją uczniom. Jego misją jest przygotowanie uczniów do życia w nowym świecie. Współczesny nauczyciel powinien koncentrować się na osobie ucznia, pozwalając mu na samodzielność i autonomię. Jest uważnym słuchaczem i obserwatorem, doradcą i przewodnikiem.

Wśród założeń reformy systemu edukacji w Polsce w latach dziewięćdziesiątych znalazło się także organizowanie dla nauczycieli różnych form kształcenia i doskonalenia zawodowego.

W obecnym systemie doskonalenia nauczycieli duży nacisk kładzie się nie tylko na opanowanie wiedzy i umiejętności, ale także na umiejętność zastosowania tej wiedzy w praktyce.

W Polsce, poprzez wprowadzenie stopni awansu zawodowego nauczyciele motywowani są do czynnego udziału w różnych formach doskonalenia zawodowego. Doskonalenie nauczycieli odbywa się w placówkach doskonalenia nauczycieli, częściowo także w uczelniach wyższych. Placówka doskonalenia nauczycieli to placówka oświatowa, która jest powołana w celu doskonalenia nauczycieli. Do zadań tych placówek należy:

1. Diagnostowanie stanu kwalifikacji nauczycieli i określenie potrzeb w zakresie ich doskonalenia.
2. Gromadzenie, opracowywanie i upowszechnianie informacji pedagogicznej.
3. Organizowanie doskonalenia i doskazywania nauczycieli w zakresie

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłością oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

pedagogiczno – merytorycznym i specjalistycznym (kierunkowym) oraz doskonalenie kadry kierowniczej i pracowników nadzoru pedagogicznego.

4. Organizowanie doradztwa merytorycznego i metodycznego oraz sprawowanie opieki metodycznej nad nauczycielami rozpoczynającymi pracę.
5. Upowszechnianie nowych metod, technik i środków kształcenia.
6. Organizowanie i koordynowanie procesu uzyskiwania przez nauczycieli stopni specjalizacji zawodowej.
7. Organizowanie i koordynowanie doształcania oraz doskonalenia nauczycieli za pomocą środków masowego przekazu.
8. Wspieranie kształcenia i doskonalenia nauczycieli szkół polskich za granicą.
9. Koordynowanie doskonalenia nauczycieli z udziałem partnerów zagranicznych.
10. Organizowanie współpracy oraz wymiany doświadczeń między nauczycielami i szkołami.
11. Inicjowanie i merytoryczne wspieranie zmian programowych w oświacie.

Placówki doskonalenia nauczycieli mogą być placówkami **publicznymi** (państwowymi), tworzonymi i prowadzonymi przez ministra (np. centralne placówki doskonalenia nauczycieli) lub samorząd województwa (np. wojewódzkie placówki doskonalenia nauczycieli) lub inne jednostki samorządu terytorialnego albo mogą być placówkami **niepublicznymi**, które mogą być prowadzone przez organizacje spo-

łeczne, organizacje wyznaniowe oraz osoby fizyczne (placówki prywatne).

Interesujące podejście do zagadnień związanych z kształceniem, doształcaniem i doskonaleniem nauczycieli przedstawia, cytowany już wcześniej, R. Kwaśnica. Proponuje on całościowe myślenie o wspomaganiu nauczycieli w rozwoju. Proces stawania się nauczycielem obejmuje całą osobowość nauczyciela i trwa nadal, jako rozwój osoby, także wtedy gdy nauczyciel ma już wszelkie formalne uprawnienia do wykonywania zawodu. Nauczyciel staje się nauczycielem wykonując swój zawód, staje się nim przede wszystkim dzięki własnemu wysiłkowi rozumienia i zmieniania siebie, dzięki samorefleksji i zmianom w osobowości. Dlatego też, jak stwierdza autor, żadne instytucje nie są w stanie wyręczyć nauczyciela w tak rozumianym zdobywaniu zawodu, mogą mu jedynie pomagać w tym nigdy nie dobiegającym kresu, wysiłku stawania się nauczycielem. Wspomaganie nauczyciela w uświadamianiu sobie wychowania, jako faktu kulturowego i jako działalności komunikacyjnej, w której ma on własny udział, w krytycznym rozumieniu siebie jako osoby udzielającej pomocy innym w odnajdywaniu własnej tożsamości i własnej drogi, w przekraczaniu siebie i wchodzeniu na wyższy poziom rozwoju – uważane jest za wspólną intencję wszelkich działań podejmowanych w zakresie doskonalenia nauczycieli. [6, s. 314-315].

Faktycznym uczestnikami wspomaganie nauczycieli w rozwoju nie tylko osoby i instytucje do tego powołane, ale także władze oświatowe wszystkich szczebli, władze samorządowe, rodzice oraz wszelkie instytucje uczestniczące w życiu publicznym. Rozwój nauczyciela w dużej mierze zależy od jego otoczenia społecznego, które formułuje mniej lub bardziej jawnie swoje oczekiwania wobec nauczycieli. Oto-

czenie społeczne może wspierać nauczyciela w jego rozwoju, ale może też ten rozwój ograniczać.

Wspomaganie nauczycieli w rozwoju dzieć się powinno we wszystkich instytucjach powołanych do działalności edukacyjnej dla przyszłych lub pracujących już nauczycieli. Działalność ta powinna uwzględniać

- rodzaj kompetencji nauczyciela, który rozwój należy wspierać;
- logikę rozwoju nauczyciela;
- zaawansowanie w rozwoju tych nauczycieli, do których dana działalność jest kierowana. [6, s. 316-317].

Niezależnie od podejścia teoretycznego do zagadnień kształcenia i doskonalenia nauczycieli i praktycznych rozwiązań stosowanych w tym zakresie należy stwierdzić, że kształcenie i doskonalenie nauczycieli powinno mieć w coraz większym stopniu charakter innowacyjny, perspektywny i praktyczny i zwracać uwagę na inne, poza programami edukacji nauczycielskiej, czynniki osobotwórcze, występujące w różnych wspólnotach i środowiskach życia studentów i nauczycieli. Wszelka edukacja nauczycielska powinna obejmować aktywność poznawczą, emocjonalną i praktyczną oraz różne kompetencje nauczycieli. Edukacja nauczycielska powinna zmierzać do usytuowania spraw edukacji i roli nauczyciela w trzech wymiarach czasowych: przeszłości, teraźniejszości i przyszłości oraz integralnego kształtowania nauczyciela jako: pedagoga – wychowawcy, specjalisty i człowieka. [1, s. 16].

Bibliografia:

- [1] Banach Cz., *Modernizacja edukacji nauczycieli wobec przemian edukacyjnych oraz szkoły jako podstawowego ogniwa reformy*, [w:] *Kształcenie praktyczne nauczycieli w szkole wyższej*, pod red. E. Sałaty, A. Zamkowskiej, S. Ośko, Ryki-Radom 2003
- [2] Baraniak B., *Kwalifikacje i kompetencje oczekiwanyymi kategoriami współczesnej pracy zawodowej. Część II*. [w:] *Pedagogika Pracy*, Radom 2005, Nr 46
- [3] *Education At a Glance; OECD Indicators*, Paris 2001
- [4].(<http://www.wsipnet.pl/oswiata/>)
- [5] Krawcewicz S., *Współczesne problemy zawodu nauczyciela*, Warszawa 1979
- [6] Kwaśnica R., *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, pod red. Z. Kwiecińskiego i B. Śliwerskiego, T.2, Warszawa 2003
- [7] Kyriacou Ch., *Essential Teaching Skills*, Oxford, Blackwell 1991
- [8] Nowacki T., *Leksykon pedagogiki pracy*, Radom 2004
- [9] Nowacki T., *Dydaktyka doskonalenia zawodowego*, Ossolineum 1976
- [10] Okoń W., *Kształcenie nauczycieli w Polsce – stan i kierunki przebudowy*. Warszawa – Kraków 1988
- [11] Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1995
- [12] Pachociński R., *Edukacja nauczycieli w krajach Unii Europejskiej*, Warszawa 1994

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłością oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

[13] Podoska-Filipowicz E., *Pedagogiczne Studium Techniczne w systemie kształcenia nauczycieli*, Bydgoszcz 1993, s. 24

[14] Průch J., *Pedeutologia*, [w:] *Pedagogika*, pod red. B. Śliwerskiego T.2, Gdańsk 2006

[15] Tęcza M., *Cechy współczesnego nauczyciela.*, www.szkolnictwo.pl

[16] Wiatrowski Z., *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 1994

[17] Wiatrowski Z., *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2005